

Jo større staten er, desto mindre er friheten

Taler
Trygve Bull

Dato
26 april 1962

Sted
Stortinget

- 1 Argumentasjonen til fordel for norsk medlemskap i Fellesmarkedet har hele tiden fulgt to ulike linjer, den ene i høy grad praktisk-pragmatisk, den andre prinsipiell og ideologisk.
- 5 Den praktisk-politiske argumentasjon er enkel og grei: Går England inn, må vi gjøre det samme. Like så litt som vi noensinne må stille oss slik at vi kommer i et militær-politisk motsetningsforhold til Storbritannia, like så litt må vi komme i et økonomisk-politisk motsetningsforhold til dette land. Blir England medlem, må vi søke å bli det samme, skulle England komme i et annet, løsere forhold til
- 10 organisasjonen, får vi følge opp; bare hvis England blir stående utenfor, bør vi stå utenfor.

- Ingen med kjennskap til vårt lands historie og økonomi kan ute[n] videre feie til side et slikt syn. Og det kan appellere til sterke politiske instinkter hos praktisk
- 15 talt alle nordmenn. Personlig er jeg kommet til at den resonnementsmåte som ligger skjult i en slik instinktiv reaksjon, denne gang ikke strekker til, men jeg innrømmer betraktningens vekt. Min grunn for ikke å ville følge den skal jeg utvikle i sammenheng med hva jeg har å si om den annen, den prinsipp-betonte resonnementsmåte. Denne siste har i løpet av debatten hatt en tendens til mer
 - 20 og mer å trenge til side den første, den som jeg har kalt den «praktiske» argumentasjonslinje.

- Det er en gammel og kjent fremgangsmåte både i dagliglivet og i politikken som heter å «gjøre en dyd ut av nødvendigheten». Svake mennesker og svake stater
- 25 har naturligvis særlig lett for å gripe til den utvei. Jeg har spurt meg selv om det er dette velkjente fenomen vi her har å gjøre med. Jeg er kommet til at det nok delvis er riktig. Mange snakker i dag som de sikkert ikke ville ha snakket om England ikke hadde ombestemt seg. Men jeg tror nok det også bare delvis er riktig. Jeg tror det er god metode å gå ut fra at et prinsippsyn som med få

variasjoner blir gjentatt og atter gjentatt, virkelig gir uttrykk for en rotfestet og gjennomlevd innstilling hos dem som hevder det og som kanskje ikke er så mange, men som er betydningsfulle.

- 35 Det prinsippsyn som jeg her sikter til, deles tydeligvis i like høy grad av sosialister som av høyrefolk og økonomiske liberalister. Jeg bruker ikke ordet konservative, for det dreier seg jo ikke om en konservativ holdning i ordets bokstavelige betydning, tvert imot om en «radikal» holdning, hvis man skal tolke ordet etter dets opprinnelse. Det standpunkt jeg forfekter i denne sammenheng, er i denne
40 betydning konservativt. Men det er god, gammel norsk demokratisk tradisjon å være konservativ på mange vesentlige punkter. Det var Venstre, det har Arbeiderpartiet vært både under Hornsrud og under Nygaardsvold.

- Det prinsippsyn som jeg her har snakket om, bygger på den ting at vi lever i de
45 store og vitenskapelig ledende enheters epoke, på det tekniske, på det økonomiske, på det organisatoriske, på det innenrikspolitiske og på det utenrikspolitiske område. Og som nesten alltid når det dreier seg om et generelt syn av denne type, innebærer synspunktet både den ting at den utvikling vi her har å gjøre med er uunngåelig, og at den er sterkt ønskelig, for ikke å bruke et
50 enda sterkere ord.

- For en historisk betraktning ligger det nær å tenke på to tidligere ideologier, to tidligere trosretninger, i nyere tid, som denne nye ideologi på mange måter har sine røtter i. Jeg tenker på den klassiske økonomiske liberalisme og på
55 marxismen. Om dem begge gjaldt det at de hevdet at en bestemt samfunnsmessig utvikling var uunngåelig og at den var prisverdig. For den første, for liberalismen, var det frihandelen og i det hele det frie næringsliv som stod i sentrum, og som med en naturlovs makt etter hvert skulle bre seg til hele verden og skape fred og samarbeid. For den annen, marxismen, var det den
60 indre motsetning mellom de stadig større kapitalkonsentrasjoner og de stadig tallrikere og mer sammensveide arbeidermasser som med en naturlovs makt ville føre til et gjennombrudd og en derav følgende forsoning mellom alle motsetninger - også de internasjonale. Begge ideologier hentet en umåtelig kraft av vissheten om å ha levert et vitenskapelig bevis for at den utvikling man
65 ønsket, og som skulle bringe fred og harmoni på jorden, den måtte også komme.

Det er ikke noen som helst tvil om at begge ideologier fikk rett i mye av det de

70 trodde på og spådde om. Men kanskje vel så interessant er det å peke på at det tross alt bare var i en viss utstrekning at de to syn har slått til. Det viste seg bl. a. at småproduksjonen og dermed «småborgerskapet» og småbøndene viste en forbausende livskraft.

75 Hva nå med den nye tro? Ingen vil benekte at automatiseringen og alt hva dermer henger sammen, vil komme til å få en dyptgående innvirkning på hele samfunnsutviklingen framover. Jeg for min del tror også det vil slå ut i dannelse av en rekke større regionale enheter, der hvor vilkårene for dette ligger til rette, økonomisk, geografisk, historisk og psykologisk. Men også bare der. Når det
80 gjelder utviklingen henimot en samfunnsform med større makt for vitenskapsmenn, spesialister, eksperter og «teknokrater», tror jeg tendensen er til stede over alt - det er vel intet medlem, iallfall i denne forsamling i tvil om. Men de gamle krefter av, om jeg må si mer amatørmessig eller folkelig art, gjør seg også gjeldende og sterkere enkelte steder enn andre, og har en tendens til å
85 bremse på den utvikling henimot strømlinjeformethet også på det politiske område som de mest bevisst[e] representanter for den nye filosofi anser for uunngåelig, og som vi unektelig er kommet et stykke på vei mot, selv her hjemme.

90 Eller for å tale konkret: Jeg tror det europeiske fellesskap er kommet for å bli. Jeg tror vi skimter konturene av den politiske struktur hos de forente seksmakter i de sterkt personlige og samtidig utpreget teknokratisk betonte regioner som etter krigen har utviklet seg både i Vest-Tyskland og enda mer i Frankrike etter 1958. de Gaulle vil kanskje ikke vare evig, men jeg frykter at hans system vil vare
95 lenge i det Frankrike som har så sterke sentralistiske tradisjoner. Jeg holder det ikke for umulig at England kan være så svekket, så ydmyget om man vil, at det vil søke å ordne seg inn som et ledd i den nye superstormakt. Jeg holder det ikke for det sannsynligste. Det sannsynligste tror jeg er et brudd i forhandlingene med De seks. Men i dette tilfelle faller som kjent vårt problem bort, og jeg skal
100 derfor innskrenke meg til å tale om det alternativ som jeg anser for det minst sannsynlige.

Hvis England går sammen med De seks, vil det sikkert med sine parlamentariske tradisjoner øve en viss bremsende innflytelse på utviklingen av Fellesskapet etter
105 de sterkt sentralistiske tendenser som er så dypt rotfestet på Kontinentet. Men dersom Fellesskapet ikke skal bli et ulidelig, nerveslitende krangel, et i egentligste forstand ulykkelig ekteskap, vil England i det store og hele bli nødt til å omstille

seg etter utviklingstendensen på Kontinentet, som naturligvis - det må vi ikke
110 glemme - vil øve en sterk dragning på mektige krefter også i det gjennom-
industrialiserte og ikke så rent lite trustifiserte britiske samfunn. Å tro at det
skulle lykkes England innenfor det nye fellesskapet og etter å ha akseptert
Roma-traktatens ånd og bokstav å oppnå noe slags hegemoni ved å spille de
kontinentale makter mot hverandre etter gammel resept, holder jeg for å være
115 ønskedrømmer, som engelskmennene selv er realistiske nok til å ha oppgitt.
Dette spill kan ikke spilles lenger, bl. a. fordi det i disse 10-15 år på Kontinentet
har utviklet seg en fellesskapsfølelse som vil føle seg krenket, og som vil bli
mobilisert så snart et slikt spill vil bli forsøkt gjenopptatt. England har i dag
valget mellom å bli et forholdsvis underordnet ledd av den nye storeuropeiske
120 makt eller å fortsette som en egen stat av tredje rang, men da til gjengjeld som
fortsatt primus inter pares i et EFTA, en Sterling-blokk eller hva en nå vil kalle
det, hvor naturligvis vi i tilfelle også bør beholde vår plass.

Jeg tror altså at det europeiske fellesskap er kommet for å bli. Og jeg holder det
125 som sagt for mulig, skjønt ikke det sannsynligste, at Storbritannia blir en del av
det. Jeg holder det i så tilfelle for naturlig at de nordiske land - alle fem - på en
eller annen måte finner fram til en begrenset og rent økonomisk
tilknytningsform til den nye stormakt. Det Danmark imidlertid vil forsøke, og
det et flertall i denne forsamling øyensynlig ønsker, er - i tilfelle England velger
130 medlemslinjen - også å gjøre dette for vårt vedkommende.

Det er alltid farlig å uttale seg for sikkert om et annet lands forhold, selv om det
er et så nær beslektet folk som det danske. Men når det gjelder vårt eget land, vil
jeg gjerne i dag, da vi står ved denne avgjørende skillevei, ha uttalt som min
135 oppfatning at slutter vi oss til Roma-traktaten, søker vi om medlemskap,
hvorved vi også etter all menneskelig beregning blir medlem - det er nemlig ikke
lett å vri en utvikling tilbake, når sterke økonomiske krefter først begynner å
innstille seg på nye ting - da vil vi ha slått inn på en vei som meget lett kan føre
til en dyptgående splittelse av vårt folk, enda langt mer dyptgående og bitter enn
140 den vi hadde under unionen med Sverige. Det kan vel neppe herske tvil om - og
ingen benekter det vel heller - at den forserte overgang til nye
produksjonsformer som et medlemskap vil føre med seg, vil skape
omstillingsproblemer av sosial og psykologisk natur, som vil bli enda skarpere
enn dem som under enhver omstendighet vil komme på grunn av den tekniske
145 utvikling. Vi fraskriver oss jo - iallfall etter en kort tid - retten til ved hjelp av vår
demokratiske stat å holde oppe tradisjonell næringsvirksomhet som etter et rent

rasjonalitetssynspunkt ikke er lønnsom, men som har sine dype røtter i hele vårt folks liv. Og hva vil den del av nasjonen som her særlig føler seg rammet si dersom den annen del - som kanskje får store fordeler av forandringen - avviser forslag til statlige, solidariske støtteordninger etter tradisjonell norsk skikk, med henvisning til at de strider mot Roma-traktaten, som vi har undertegnet og som er uoppsigelig? Det vil skape en følelse av utrygghet landsmenn imellom som ikke vil være heldig for vårt nasjonale liv.

Man snakker - ikke minst underhånden - om betydningen av den nye politikk for å verge oss mot den kommunistiske fare. Og det er sikkert at det russiske system for oss ville være en ulykke. Det er bl. a. enda mer sentralisert, enda mer teknokratisk, enda mer vitenskapelig, enda mer «moderne» enn både det kontinentale og det amerikanske - og det sier ikke lite. Men kan vi ikke risikere nå at den kommunistiske bevegelse for første gang i vårt lands historie - så paradoksalt det enn måtte lyde - kan få en mulighet til å forsøke å få en slags forrett på å hevde vår rett til å være ubetingede herrer i vårt eget land og over dets skjebne?

Folkesuverenitetstanken er nemlig på en særlig intim måte blitt knyttet til demokratiske - radikale tradisjoner i vårt folk. Mens nasjonalstaten og nasjonalfølelsen på Kontinentet så altfor ofte er blitt brukt i chauvinistiske og reaksjonære makters tjeneste, har den i vårt land på en særegen måte blitt knyttet sammen med folkelige interesser og folkelige strømninger. Staten er naturligvis ikke nasjonen, men statslivet har alle steder vært et vesentlig ledd i det nasjonale liv, og til denne dag har den vært et nødvendig vern om nasjonen. Wergeland kan vanskelig tenkes uten Eidsvoll.

Dette har ikke vært til hinder for at den internasjonale tanke også alltid har vært sterk i vårt folk. Tvert imot, internasjonalisme - både i betydning av åpenhet utad og villighet til å lære, og i betydning av full villighet til å inngå forpliktende avtaler, og full lojalitet - inntil det nitide - i å oppfylle slike frivillig inngåtte forpliktelser - både på regionalt og på mer omfattende grunnlag - en slik internasjonalisme har vi alltid stått åpne for, og alle deler av det norske folk står åpne for en slik internasjonalisme i dag.

Det mange av oss i dag frykter, er ikke internasjonalt samarbeid. Det er heller ikke forpliktende internasjonalt samarbeid; men det er å utstede generalfullmakter for all framtid - det var naturligvis det hr. Eikeland tenkte på,

og som han ble bebreidet for i den litt demagogiske debatt etterpå -
generalfullmakter for all framtid til organer som til dels ikke engang er fremgått
av frie valg, og som ikke står under stadig kontroll av demokratiske organer. Det
190 er etter min mening et skremmende vitnesbyrd om hvor mye prinsipper ofte
bare er uttrykk for kortsiktige dagsinteresser, at vårt Høyre-parti, som har vært
så engstelig for å gi fullmakter til en nasjonal regjering som tross alt står under en
stadig og skarp demokratisk kontroll, ikke ytrer noen som helst betenkeligheter
ved å utstede de vidtrekkende fullmakter det her dreier seg om, til en kommisjon
195 i Brussel, hvor selv ikke den eventuelle norske representant står under
parlamentarisk kontroll, ja ikke engang regjeringskontroll.

Demokratiets første talsmann, Jean Jacques Rousseau, sa følgende: Jo større
staten er, jo mindre er friheten. Det er vel verdt å merke disse ord av en mann
200 som selv tilhørte en liten nasjon, men som virket i en stor. Den tyske sosiolog
Michels, som levde 150 år senere, har utvidet og utdypet oppfatningen på
følgende måte: Jo større organisasjoner, jo sterkere tendens til fåmannsvelde.

Og her kommer vi til den annen tendens i tiden, som jeg også tror vårt folk har
205 vært åpent for å forstå og innrette seg etter, men som kan bli farlig hvis den får
løpe linen ut: tendensen til å overlate mer og mer til spesialister og eksperter. På
grunn av den tekniske utvikling og spesialiseringen er dette til en viss grad
nødvendig. Men overalt i de store samfunn er det en tendens hos visse
teknokrater til å bli både den maktmessige og den sosiale og økonomiske
210 overklasse. Det er det som skjer i Khrusjtsjovs Russland. Gammelbyråkratiet
under Stalin holder på å bli avløst av et nytt teknokrati. Det er det samme som
skjer i Amerika, hvor makteliten, slik som den er blitt analysert av amerikanske
sosiologer, mer og mer trer fram som egen klasse. Og Tyskland og Frankrike har
gamle tradisjoner på dette område. Den katolske kirkes ideologi hjelper her til,
215 for paven er selv en sakkyndig, han kan fortelle hva som er rett og hva som er
riktig, akkurat som den fullkomne teknokrat. Vår protestantiske religion har
den demokratiske grunnholdning at hver enkelt mann står til ansvar for sin gud.
Det er ingen autoritet her på jorden som kan si at det er sann, og det er ikke
sann.

220 Her hjemme møter vi de samme tendenser når vi har diskusjon om spørsmålet
om folkeavstemning. Folket er ikke modent, folket kan ikke avgjøre. De som
forstår seg på det, må gjøre det. Men hvem er det? Jo, Stortinget. Men fra
Stortinget kommer vi til gruppene, videre til gruppestyrene, atter videre til

Regjeringen, og det er spørsmål om vi ikke kommer enda lenger, til embetsmennene og ekspertene, som allerede begynner å føre det store ord - iallfall på mer intime møter.

230 Demokratiet bygger på den tro - og det er godt å minne om det - at de manges oppfatning til syvende og sist er et sikrere grunnlag å stå på enn de fås, selv om de siste er aldri så lærde. Det er som Stuart Mill, som ikke var noe barn i disse spørsmål, sa: Selfgovernment is better than good government. Fagfolkene kan være så dyktige de være vil, så fullkomne de være vil. I det lange løp er det bedre
235 at den alminnelige mann får bestemme, selv om han er aldri så ulærd. Det var det samme da Arbeiderpartiet kjempet for alminnelig stemmerett i 1890-årene. Hvor lærde var den gang de norske industriarbeidere? Hvorledes var de i stand til å sette seg inn i alle de store komplekser av saker som forelå for det norske Storting, og som de skulle sette seg inn i? Jeg tror at vi hos Emil Stang som talte
240 på Høyres vegne mot den alminnelige stemmerett, kan finne igjen mye av den argumentasjon som fra de forskjelligste retninger har vært brukt i denne sak.

Det står ikke skrevet i stjernene at de små stater vil rammes i samme grad av dette som de store. De har maktmidler til i all beskjedenhets å verge seg som er
245 mer effektive enn de store har. Vi trenger ikke helt å bli preget av en europeisk motestrømning. Vi unngikk i stor utstrekning føydalismen i middelalderen. Og vi behøver heller ikke å rammes av denne nye motestrømning, hvis vi bare er på vakt. Eksistensialismen er blitt tidens filosofi. Jeg sympatiserer med denne filosofien, fordi den poengterer at det er mulig for menneskene hvis de vil, å
250 stoppe en såkalt uavvendelig utvikling, dette som nå mer og mer er blitt moteordet.

Dess intimere et samliv mellom stater skal være, dess nærmere må de stå hinannen i sitt indre liv for at resultatet skal bli godt. Det er et gammelt norsk
255 ord som heter: Hold fred med grannen, men la gjerdet stå. - Blir de nordiske land ført inn i et like intimt samarbeidsliv med De seks som det som sikkert er naturlig for De seks seg imellom, vil det ikke være til fordel verken for De seks eller oss andre. Dette må før eller senere komme til å bli klart for De seks, om de ikke er klar over det i dag. Hadde det ikke da vært bedre om vi hadde markert
260 det åpent og tydelig ved å søke forhandlinger om en mindre vidtgående avtale og nettopp med denne begrunnelse? Ved å godkjenne Roma-traktaten dekker vi over en forskjell, en avstand som er der mellom Norden og det kontinentale sentralistiske Europa som bærer på arven både fra Romerriket, fra den katolske

265 kirke, fra Napoleon og fra det som verre var, og som bare kan bringe
misforståelse og gnisninger, og kanskje bitre unionsstridigheter, hvor grupper i
vårt folk kan bli fristet til å spille Fellesmarkedets organer og Fellesmarkedets
prinsipper ut mot sine egne landsmenn og appellere til dettes domstoler. For de
går jo over vår Høyesterett.

270

Det er sagt at vi gjør større nytte for våre sosiale og demokratiske tanker ved å
virke innenfor enn utenfor Fellesskapet. Dette er etter min mening mer enn
tvilsomt. Hvis vi i 1850-60-årene, da amalgamistene førte det store ord i Høyre-
partiet, hadde gitt oss inn i et fellesskap med Sverige, ville vårt demokrati da ha
275 kunnet utvikle seg så raskt og så radikalt som det har gjort? Og jeg vil endog våge
å spørre: Ville det svenske demokrati ha blitt så påvirket av det norske som det
ble, hvis det hadde hatt anledning til å hemme vår utfoldelse på egen grunn?

La oss tale åpent ut med Fellesskapets menn og si dem at vi vil bli en lojal
280 samarbeidspartner dersom vi får en avtale som er så vidt begrenset at den ikke
strir mot rettsfølelsen hos store deler av vårt folk, slik som naturen nå engang
har skapt dette land og dette folk.

285

Kilde

Stortingstidende 1962, s. 2834-2838

URI

290

<https://www.virksommeord.no/tale/jo-storre-staten-er-desto-mindre-er-friheten>

295

300